

VIDURINĖ AZIJA

ES 2007 m. Vidurinės Azijos strategija paskutinį kartą persvarstyta 2015 m. Jos tikslas – užtikrinti stabilumą ir klestėjimą, taip pat skatinti atvirą visuomenę, teisinę valstybę, demokratizaciją ir bendradarbiavimą energetinio saugumo ir energijos šaltinių įvairinimo srityse. Parlamentas pabrėžia žmogaus teisių, gero valdymo ir socialinio vystymosi svarbą. Šiame regione šalių demokratizacijos ir išsivystymo lygis labai skiriasi ir ES atitinkamai jį tai atsižvelgia. 2019 m. viduryje laukiama pasiūlymo dėl naujos strategijos.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) V antraštinė dalis: „Išorės veiksmai“;
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai);
- partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai (PBS), apimantys dvišalius santykius, išskyrus su Turkmėnistanu, su kuriuo sudarytas laikinasis prekybos susitarimas. Naujas tvirtesnis partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas su Kazachstanu taikomas preliminariai, kol jį ratifikuos visos ES valstybės narės. Tebevyksta derybos dėl tvirtesnių partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų su Kirgizija ir Uzbekistanu.

PADĖTIS REGIONE

Politiniu ir ekonominiu požiūriais Vidurinė Azija nėra vienalytis regionas. Visų pirma, nors Mongoliją Parlamentas laiko regiono dalimi, tam tikri jos istorijos, geografijos ir politikos bruožai gerokai skiriasi nuo kitų regiono šalių.

Didžiausi regione ekonomikos augimo rodikliai praeityje buvo užfiksuoti Kazachstane ir Mongolijoje ir šios šalys siekia glaudesnių santykių su ES.

Kirgizija ir Mongolija išsiskiria iš kitų politiniu požiūriu, nes demokratija jose yra labiau pažengusi. Vis dėlto naujaisi įvykiai Kirgizijoje yra gana dviprasmiški ir rodo, jog demokratijos vystymasis ir žmogaus teisių padėtis yra labai nestabilūs. Kitos respublikos, visų pirma Turkmėnistanas – viena iš labiausiai autoritarinių valstybių pasaulyje, – skirtingu mastu kenčia dėl rimtų su žmogaus teisėmis susijusių pažeidimų, o teisminių institucijų nepriklausomumo stoka yra didelė problema. 2016 m. naujasis Uzbekistano prezidentas Shavkat Mirziyoyev pradėjo eiti pareigas ir nuo tada vykstantys vidaus pokyčiai, kaip antai paleisti keli politiniai kaliniai, atspindi tam tikras teigiamas permainas. 2019 m. kovo mėn. atsistatydino Kazachstano prezidentas

N. Nazarbayev, valdęs šalį tris dešimtmečius. Tačiau dar neaišku, ar šis įvykis pakeis padėtį Kazachstane ir kaip.

Dar neseniai dėl ginčų, susijusių su sienomis ir ištekliais, Vidurinės Azijos valstybių tarpusavio santykiai dažniausiai buvo prasti. Tačiau padėtis sparčiai keičiasi po to, kai 2016 m. Uzbekistano valdymą perėmė kitas lyderis, ir tai lėmė naujas regioninio bendradarbiavimo galimybes. 2018 m. kovo mėn. Astanoje įvyko pirmasis nuo 1990 m. Vidurinės Azijos lyderių aukščiausiojo lygio susitikimas. Antrą aukščiausiojo lygio susitikimą numatyta surengti 2019 m. Uzbekistane. Bendras nerimą keliantis klausimas – pavojus, kad išplis islamo ekstremistų judėjimai, ir iš Sirijos ir Irako grįžtantys kovotojai. Be to, regionui ir toliau kenkia besitęsiantis konfliktas Afganistane.

Visų Vidurinės Azijos šalių užsienio politika yra daugiakryptė, visų pirma jos siekia išlaikyti ryšių su Rusija, Kinija, ES ir JAV pusiausvyrą. Santykiai su Turkija ir Iranu taip pat svarbūs. Nuolatinį Turkmėnistaną neutralitetą netgi pripažino Jungtinės Tautos. Pažymėtina ES prekyba, daugiausia prekyba energija, su Kazachstanu ir Turkmėnistanu, taip pat auga prekyba su Uzbekistanu, ypač po to, kai buvo priimtas ES ir Uzbekistano protokolas dėl tekstilės gaminių, kuriam Parlamentas pritarė 2016 m. gruodžio mėn. ES taip pat palankiai įvertino Kirgizijos, Tadžikistano ir Kazachstano narystę Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO).

Kazachstanas yra vienas iš Muitų sąjungos su Rusija ir Baltarusija narių steigėjų. 2014 m. gegužės mėn. šios trys šalys įsteigė Eurazijos ekonominę sąjungą, prie kurios taip pat prisijungė Armėnija ir kuri įsigaliojo 2015 m. sausio 1 d. Kirgizija prie jos prisijungė 2015 m. gegužės mėn.

GALIOJANTYS SUSITARIMAI IR SUSITARIMAI, DĖL KURIŲ DAR DERAMASI

2015 m. gruodžio mėn. ES pasirašė naują tvirtesnę partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą (PBS) su Kazachstanu, kuriam Europos Parlamentas pritarė 2017 m. gruodžio mėn. Šis susitarimas buvo preliminariai taikomas nuo 2016 m. gegužės mėn., kol jį ratifikavo ES nacionaliniai parlamentai. Derybos dėl tvirtesnio partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų su Kirgizija ir Uzbekistanu pradėtos atitinkamai 2017 m. gruodžio mėn. ir 2018 m. lapkričio mėn. Abi valstybės yra sudariusios PBS su ES, kurie galioja nuo 1999 m. Tadžikistanas, kurio PBS galioja nuo 2010 m., 2018 m. lapkričio mėn. išreiškė norą pradėti derybas dėl naujo dvišalio susitarimo. Mongolijos ir ES partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas įsigaliojo 2017 m. lapkričio mėn. ES ir Turkmėnistaną santykiai reglamentuojami 2010 m. Laikinuoju susitarimu dėl prekybos ir su prekyba susijusių klausimų, nes Europos Parlamentas nustatė, kad 1998 m. pasirašytas PBS bus ratifikuotas su sąlyga, kad veiks žmogaus teisių pažangai tikrinti skirta sistema.

ES 2007 m. [Vidurinės Azijos strategija](#), paskutinį kartą persvarstyta 2015 m., siekiama užtikrinti stabilumą ir klestėjimą, taip pat skatinti atvirą visuomenę, teisinę valstybę, demokratizaciją ir labiau bendradarbiavimu grindžiamus santykius energetinio saugumo ir energijos šaltinių įvairinimo srityse. Atsižvelgiant į Tarybos 2017 m. birželio mėn. [išvadose](#) išreikštą prašymą ir vadovaujantis 2016 m. Visuotinė ES strategija, vyriausioji įgaliotinė ir Komisija 2019 m. turi pasiūlyti atlikti išsamią ES

Vidurinės Azijos strategijos peržiūrą. ES specialusis įgaliotinis Vidurinėje Azijoje vykdo konsultacijas su vietos subjektais.

Naftos ir dujų eksportas iš Kazachstano ir Turkmėnistano ateityje gali būti svarbus ES. ES valstybėms narėms buvo labai svarbu, kad iš Afganistano 2014 m. pabaigoje buvo išvestos Tarptautinės saugumo paramos pajėgos (ISAF), nors keli tūkstančiai JAV ir NATO pajėgų karių tebėra šalyje. 2013 m. pradėtas ES ir Vidurinės Azijos aukšto lygio dialogas saugumo sektoriaus klausimais. Visose Vidurinės Azijos šalyse, išskyrus Turkmėnistaną, veikia ES delegacijos. ES planuoja įsteigti visavertę delegaciją Turkmėnistane 2019 m. Neseniai atidaryta ES delegacija Mongolijoje.

Vidurinės Azijos valstybės gauna finansavimą pagal [vystomojo bendradarbiavimo priemonę](#) (VBP): 2014–2020 m. laikotarpiu skirta 1 028 mln. EUR (plg. su 2007–2013 m. laikotarpiu skirtais 750 mln. EUR), į šią sumą įeina ir dvišalė pagalba, ir regioninės programos (360 mln. EUR). Parama sutelkta į švietimą, regioninį saugumą, tvarų gamtos išteklių valdymą bei socialinį ir ekonominį vystymąsi. Kazachstanas jau nelaikomas atitinkančiu vystomojo bendradarbiavimo priemonės dvišalio aspekto kriterijus, nes 2014 m. jam suteiktas didesnes nei vidutinės pajamas gaunančios šalies statusas, tačiau ir toliau turi galimybę dalyvauti regioninėse programose. Ateityje Turkmėnistanui greičiausiai bus suteiktas toks pat statusas. [Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonė](#) (EDŽTRP) taikoma visose valstybėse, išskyrus Turkmėnistaną – ten veikia per mažai pilietinės visuomenės organizacijų, jos prastai organizuotos ir per griežtai kontroliuojamos.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

A. Priimtos pozicijos (rezoliucijos)

- Savo [2016 m. balandžio mėn.](#) rezoliucijoje Parlamentas pritarė ES Vidurinės Azijos strategijai, tačiau ragino, kad ji būtų tikslingesnė.
- Parlamentas pritarė tvirtesniai partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimui su Kazachstanu ir palankiai įvertino šalies įstojimą į PPO 2015 m. Parlamentas taip pat pareiškė, kad taikys principą „parama pagal pažangą“ politinėms ir socialinėms bei ekonominėms reformoms. [2019 m. kovo mėn.](#) Parlamentas išreiškė susirūpinimą dėl žmogaus teisių padėties Kazachstane.
- 2010 m. Parlamentas priėmė rezoliuciją, solidarizuodamasis su Kirgizija po smurtinių riaušių šalies pietų regione. [2015 m.](#) jis išreiškė susirūpinimą dėl Kirgizijos parengtų NVO registru ir šalies įstatymų dėl LGBTI „propagandos“ projektų. [2019 m. sausio mėn.](#) Parlamentas paskelbė rekomendaciją derėtis dėl naujo dvišalio susitarimo.
- 2009 m. Parlamentas pritarė PBS sudarymui su Tadžikistanu, bet ragino šalį gerinti padėtį žmogaus teisių, kovos su korupcija, sveikatos apsaugos ir švietimo srityse. Savo [2016 m.](#) rezoliucijoje Parlamentas pareiškė susirūpinimą dėl žmogaus teisių padėties blogėjimo Tadžikistane, ypač turint mintyje sąžinės kalinius.
- Parlamentas nuolat reiškė susirūpinimą dėl prastos žmogaus teisių padėties Turkmėnistane ir, atitinkamai, iki šiol neleido įsigalioti PBS. Savo [2019 m.](#)

[kovo mėn.](#) rezoliucijoje jis pateikė rekomendacijas, į kurias reikia atsižvelgti iki Parlamentui svarstant pritarimo klausimą.

- Parlamentas pritarė ES ir Uzbekistano protokolui dėl tekstilės gaminių 2016 m. gruodžio mėn., po to, kai šalis faktiškai įsipareigojo glaudžiai bendradarbiaudama su TDO panaikinti vaikų darbo naudojimą per kasmetį medvilnės derliaus nuėmimą. [2019 m. kovo mėn.](#) Parlamentas paskelbė rekomendaciją derėtis dėl ES ir Uzbekistano visapusiško susitarimo.
- Parlamento pareiškimai dėl Mongolijos daugiausia susiję su ekonominiais klausimais, tačiau taip pat su šalies vystymusi ir humanitariniais poreikiais dėl ekstremalių oro sąlygų. Savo [2017 m.](#) rezoliucijoje Parlamentas pritarė tam, kad būtų sudarytas ES ir Mongolijos PBS.

B. Tarpparlamentinis bendradarbiavimas

Parlamentinio bendradarbiavimo komitetų susitikimai su dauguma Vidurinės Azijos šalių vyksta kiekvienais metais. Europos Parlamento nariai apžvelgia susitarimų įgyvendinimą ir atkreipia dėmesį į žmogaus teisių, politinės prievartos, ekonominio ir vystomojo bendradarbiavimo, taip pat rinkimų procesų klausimus. Įsigaliojus partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimui su Mongolija Parlamentas prašo įsteigti atitinkamą parlamentinio bendradarbiavimo komitetą. Taigi Turkmėnistanas būtų vienintelė šalis, neturinti tokio komiteto. Tačiau vyksta tarpparlamentiniai susitikimai su Turkmėnistanu.

C. Rinkimų stebėjimas ir demokratijos propagavimas

Dėl skirtingo politinio vystymosi lygio ir labai skirtingos demokratinės pažangos Vidurinėje Azijoje Parlamentui neteko nuosekliai stebėti šiame regione vykstančių rinkimų.

- Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratiųjų institucijų ir žmogaus teisių biuro atstovai, įskaitant Europos Parlamento delegacijas, stebėjo 2015 m. Tadžikistane ir Kirgizijoje vykusius parlamento ir 2017 m. Kirgizijoje vykusius prezidento rinkimus. Dėl rinkimų Tadžikistane buvo padarytos neigiamos išvados, o išvados dėl rinkimų Kirgizijoje teikė vilties.
- Kazachstanas stebėti rinkimų Parlamentą kviečia nereguliariai. ESBO Demokratiųjų institucijų ir žmogaus teisių biuro atstovai nuolat randa didelių pažeidimų.
- Europos Parlamento delegacija stebėjo 2017 m. birželio–liepos mėn. prezidento rinkimus Mongolijoje ir pažymėjo, kad šalyje kuriama tvirta demokratija.
- Parlamentas niekada nebuvo pakviestas stebėti rinkimų Uzbekistane ar Turkmėnistane.

[Fernando Garcés de los Fayos / Michal Jiráček](#)
05/2019

